

Kántás Balázs

Bátor szubjektivizmus, áldott eklekticizmus

Kritikafüzér Soltész Márton irodalomtörténeti munkásságáról

Bevezdés egy ígéretes pályakezdésről

Soltész Márton *Felhasznált irodalom* című tanulmánykötetéről

Soltész Márton első, *Felhasznált irodalom*¹ című, tizenhét írást magában foglaló tanulmánykötete meglehetősen figyelemre méltó irodalomtörténeti-kritikusi pályakezdés, mely egyúttal hallatlanul széles körű értelmezői érdeklődésről is tanúbizonyságot tesz. Bár Soltész elsődleges kutatási, érdeklődési területe a modern és a kortárs magyar irodalom, kedvelt alkotóinak bizonyos műveinek újra és újra való körüljárása mellett a szerzőt világirodalmi szintű kitekintőkészség is jellemzi. A Soltész által első tanulmánykötetében vizsgált szerzők és (élet)művek sora a teljesség igényével: Csalog Zsolt, Utassy József, Zelk Zoltán, Kálnoky László, Csoóri Sándor, Deák László, G. István László, ismét G. István László, Nagy Gábor, Turai Laura, Szöllőssi Mátyás, Hermann Hesse, Vári Attila, ismét Csoóri Sándor, Jánosi Zoltán, Petőfi Sándor, majd végül Mikszáth Kálmán.

A szerző négy fejezetre, tanulmányciklusra osztotta könyvét, melyek változó számú, de hasonló tematikák mentén vizsgálódó írásokat tartalmaznak. Az első, a *Szociopoétikák* című blokk Csalog Zsoltról, Utassy Józsefről és Zelk Zoltánról közöl egy-egy terjedelmesebb elemző tanulmányt, közös pontjuk pedig, hogy mindhárom szöveg az általuk vizsgált szerzők társadalmi tematikájú szövegeit kísérli meg értelmezni. E blokkból talán a könyv első, „*Itt van ez a rohadt szocializmus*” – *Csalog Zsolt A tengert akartam látni című kötetének fogadtatása* (9–28. oldal) címet viselő tanulmányát emelhetjük ki, hiszen szokatlan részletességgel, filológiai és teoretikus apparátussal tárja fel a Kádár Korszak emblematisan ellenzéki író-szociográfusa egyik emblematisan művének igencsak ellentmondásos kritikai recepcióját...

A könyv második, a *Lírai én(ek)* című, nyolc kisebb volumenű írást tartalmazó fejezete a modern s főként a kortárs magyar költészet tematikája mentén szerveződik, bár az egyik írás a kortárs magyar költő és irodalomtörténész, G. István László által csupán szerkesztett Berzsenyi-válogatáskötetet teszi kritikája tárgyává. A Kálnoky Lászlóról szóló, egyébiránt a többnyire kisebb lélegzetű, kritika- és

¹ Hivatkozott kiadás: SOLTÉSZ Márton, *Felhasznált irodalom*, Budapest, Magyar Írószövetség Arany János Alapítványa – Kortárs Kiadó, 2012.

esszészerű írások sorából méltán kiemelhető, *A műfordító halála – a költő születése. Séta a Kálnoky-líra műveleti területein* (65–79. oldal) című, a költő lírikusi és műfordítói életművének kapcsolatait feltáró terjedelmes tanulmányon kívül a hangsúly a kortárs magyar költészetre helyeződik. Akikről Soltész Márton a blokkban értekezik, azok Csoóri Sándor, Deák László, G. István László, Nagy Gábor, Turai Laura és Szöllősi Mátyás, jobbára élő, kortárs magyar költők, az írások többsége pedig, bár rövid könyvkritika és / vagy esszé, mégis mélyreható, lényegre törő, precíz, érvényes megfigyeléseket tevő, olykor akár egy-egy későbbi nagyobb tanulmányt is megalapozni képes elemzések.

A kötet harmadik, *Narratív identitás(ok)* című tanulmányciklusának négy írása az elbeszélő műfajok vizeire kalauzolja olvasóját. A négy tanulmány Hermann Hesse egy regényét, Vári Attila egy novelláskötetét, Csoóri Sándor egy esszékötetét, valamint – kissé meghökkentő és rendhagyó kakukktójásként – az irodalomtudós Jánosi Zoltán értelmezői nyelvét teszi elemzése tárgyává, ha pedig valamelyiket ki kellene emelnünk a sorból, úgy mindenképpen az *Identitásteremtő aktusok* – Hermann Hesse *Pusztai farkas* című regényéről (127–137. oldal) című tanulmányáról beszélhetnénk bővebben, mely a nagy német író közismert regényének újszerűen eredeti értelmezését adja, s mesteri módon egyensúlyoz a szövegközeli olvasat és a kivételes teoretikus felkészültség irodalmi textusra történő alkalmazása között.

A tanulmánykötet egy *Új filológia* című, mindössze két kisebb lélegzetű tanulmányt magában foglaló fejezettel zárul, melyekben az irodalomtörténész ezúttal visszalép az időben, és a XIX. századi magyar irodalom vizsgálatára adja a fejét. A két, egyik esetben Petőfit és Mikszáthot, a másik esetben csak Mikszáthot vizsgálata tárgyául választó írás közül talán az utóbbi, egyúttal a *Felhasznált irodalom* záró tanulmánya az érdekesebb darab. A *„Jegenyefán madárfészek” – Mikszáth Kálmán esete szövegközi verssel* (160–166. oldal) című rövid, lényegre törő, terjedelméhez képest mégis hihetetlen módon elmélyült tanulmány a szövegközi vers vagy más néven az *intext* megjelenését vizsgálja Mikszáth Kálmán elbeszélő prózai alkotásaiban, s nagy filológiai pontossággal és ismételten széles körű teoretikus felkészültséggel rámutat arra, mennyire nagy szerepet volt képes játszani az intertextualitásnak eme, az irodalomtörténészek által jobbára egyébként méltatlanul elhanyagolt megnyilvánulási formája a mikszáthi életmű szövegszervezésében, valamint általánosságban is kitarja a mindenkori olvasó előtt a szövegközi irodalom eddig hanyagolt kutatásának további lehetőségeit...

Miként azt már a bevezetőben is hangsúlyoztuk, Soltész Márton tanulmánygyűjteménye a lehető legnagyobb tematikai változatosságról, illetve a lehető legszélesebb körű irodalomértelmezői érdeklődésről és műveltségről tesz tanúbizonyságot, s bár még csupán egy pályakezdő irodalomtörténész első könyvéről

beszélünk, mely minden bizonnyal magán viseli az ebből kifolyólagos szakmai gyermekbetegségeket is, mégis igen határozott, érett irodalom- és irodalomtudomány-szemlélet olvasható ki belőle. Ha röviden szeretnénk összefoglalni, akkor talán Soltész Márton tanulmányainak legnagyobb értéke, szakmai erénye, hogy egyszerre fér meg bennük a közérthető, nem csupán a szűk szakmai közönségnek címzett, olvasmányos stílus, a különlegesen széles körű irodalomtörténeti és -elméleti felkészültség, a vizsgált szövegek iránti mindenkori mérhetetlen alázat és tisztelet, valamint az adott esetben biográfiai tényeket is figyelembe vevő és az értelmezés terébe bevonó, klasszikus értelemben vett filológiai szempontrendszer. Tudván tudhatjuk, mennyire polarizált, iskolákra és körökre tagolt a kortárs magyar irodalomtudományi diskurzus, a teoretikus megközelítésmód, a *close reading* és a sokak által régimódinak tartott filológiai szövegolvasás pedig nem minden esetben fér meg egymással, főként nem egy szerző művein, akár egyetlenegy tanulmányon belül. Ezzel szemben Soltész Márton tanulmányaiból korántsem zavaros, hanem jó értelemben vett eklekticizmus, szokatlan irodalomértelmezési nyitottság, valamint az irodalmi szövegek iránti nagyfokú alázat és szeretet olvasható ki. Ez pedig talán bőven elég ahhoz, hogy a *Felhasznált irodalom* című tanulmánykötetet a maga minden korlátjával és esetleges hiányosságával együtt az elmúlt évtized egyik legígéretesebb irodalomtörténeti pályakezdésévé emelje...

Kultúratudományi szintézis-kísérlet? Soltész Márton *Működés* című tanulmánykötetéről

Kétségtelenül nehéz helyzetben van az a pálya- és nemzedéktárs, aki Soltész Márton *Működés*² című, második tanulmány-, kritika- és esszégyűjteményéről érvenyes, szintetikus állításokat akar tenni, a kötet annyira szerteágazó irodalom- és kultúratudományi szöveggyűjtemény. Szándékosan használom a *gyűjtemény* szót, ugyanis a szerző az elmúlt egy-két évben keletkezett tudományos és/vagy kultúrakritikai tárgyú írásai mellett helytörténeti tematikájú előadásait, esszéit, jegyzeteit is közreadta impozáns, terjedelmes könyvében összegyűjtve.

36 változó tematikájú és hosszúságú írás: sokszínű, széttartó szövegegyüttes, ugyanakkor a kötetből mindenképpen valamiféle szintézisre törekvő posztmodern és egyszerre pozitivistá-humanista, a kultúra és az emberiség egységében töretlenül hívó szemlélet bontakozik ki. Soltész Márton talán ezért is akar mindent egy kalap alá venni, mert posztmodern korunkban az értékpluralizmus mellett még mindig hisz egyfajta régi vágású humánértelmiségi (neo-pozitivistá?) ideálban, az európai

² Hivatkozott kiadás: SOLTÉSZ Márton, *Működés. Tanulmányok, kritikák, előadások, jegyzetek*, Pomáz, Kráter Műhely Egyesület, 2013.

műveltség eszményében. E törekvés mindenképpen becsülendő, de mint arra később bővebben is rátérek ez irányú aggodalmaimat is kifejezve, óhatatlanul felveti a kérdést: vajon időszerű-e ez a fajta szemlélet a 2010-es évek Magyarországn?

Nehéz feladat kiemelni a kötetből konkrét szövegeket, Soltész Márton irodalom- és kultúratudományi érdeklődése annyira szerteágazó. Mindez csak szubjektív módon, a kritikus impressziói alapján történhet. Magam többek között a korpusz nagyobb lélegzetű szövegei közül az egyik leginvenciózusabb és legérdekesebb írásnak a *Kaiserlich und Königlich, avagy az irodalom és a közösség* című tanulmányt tartom, melyben a szerző számot vet a *Kultúra és kritika* című egyetemi folyóirat kritikusképző programjának gyakorlati eredményeivel (127–139. oldal). Érdekes felvetéseket tartalmazó, elmélyült elemzés emellett az *Irodalomtörténet mint egyetemi segédkönyv?* címet viselő tanulmány, mely a Gintli Tibor által szerkesztett *Magyar irodalom* című kézikönyv irodalomtörténeti koncepcióját járja körül, azon belül is főleg a XX. századi magyar irodalmat tárgyaló fejezetre helyezve a hangsúlyt, s azt a korántsem könnyű kérdést boncolgatja, vajon lehet-e egy irodalomtörténeti kézikönyv egyszerre eredményesen használható egyetemi segédkönyv (144–154. oldal). Kiemelném továbbá *Az újrairás alternatívái* című tanulmányt, mely voltaképpen nagykritika Mészáros Márton *Mai magyar irodalmi olvasókönyv* című tankönyvéről, s amely rávilágít a kötet erényeire és hibáira, tárgyi tévedéseire és kihagyásaira, egyben – kissé provokatív módon – konkrét javaslatokat téve a mű esetleges újrakiadása esetén szükséges korrekciókra (155–170. oldal). Invenciózus felvetéseket tartalmazó szöveg továbbá a *Válasz – egy égető kérdésre* című tanulmány, mely hiánypótló módon tesz kísérletet a magyarországi folyóirat-kultúra történeti megalapozására és áttekintésére (181–186.).

Talán érdemes közelebbről megnézni néhányat a *Működés* kisebb lélegzetű, alkalmibb jellegű (?) írásaiból is. Magam mindenképpen kiemelném a Benyovszky Krisztián Móricz-tanulmánykötetéhez írott utószót (egyébiránt a *megkésett utószó* alcímet a szerző a kötetben található több irodalomtörténeti szakkönyvkritika megnevezésére használja) (140–143. oldal). Meglepően elmélyült, önmagát *kompetencialista utószó*ként definiáló írás az *Egy lenyűgöző történet a magyar irodalomból* című szöveg, mely nem más, mint Szegedy-Maszák Mihály Kosztolányi-monográfiájának értékelése, s bár a kritika alapvetően pozitív, felhívja a figyelmet a nagy volumenű irodalomtörténeti vállalkozás hivatkozási rendszerének nehezen követhető voltára (116–121.). Hasonló alapos, elemző *megkésett utószó* a *Nyugat és vadnyugat* című szöveg, mely Grendel Lajos modern magyar irodalomtörténeti monográfiájának kritikáját adja: többek között rávilágít a kötet hiányosságaira, a bibliográfia megítélése szerint hanyag összeállítására, ugyancsak konkrét javaslatokat téve egy esetleges második kiadás esetén megfontolandó pontosításokhoz, kiegészítésekhez (122–126. oldal).

Mindenképpen kiemelendő Soltész Márton kritikai tárgyú írásai esetén a pontosság és az alaposág mint a szövegek vitathatatlan erényei. Az egyebek mellett filológus-textológus Soltész mindig törekszik a pontosságra, teszi ezt oly aprólékosan, hogy sosem mulasztja el lábjegyzetben közölni a megolvasott szépirodalmi művek vagy szakkönyvek hivatkozott kiadásainak adatait. Elhamarkodott megállapításokat többnyire nem tesz, érveit jellemzően nem csupán szubjektív véleményként közli a kötetben mindenütt erősen jelen lévő, olykor túlzott szubjektivizmus ellenére, hanem mindig igyekszik azokat szakirodalmi hivatkozásokkal alátámasztani. Kritikái olykor egyszerre méltatások és szigorú bírálatok, nem fél adott esetben „nekimenni” idősebb pályatársaknak sem, helyenként látszólag könyörtelenül, ám mindig jobbító szándékkal, az építő kritika intenciójával világítva rá bizonyos szakkönyvek egyes kisebb-nagyobb hiányosságaira. Nem igazán tekintélyközpontú, csupán a szakmai teljesítmény, a színvonal érdekli, ez pedig egy fiatal irodalom- és kultúrakritikus részéről a XXI. században mindenképpen dicséretes. Nem csupán igyekszik figyelmen kívül hagyni a magyar irodalom- és kultúratudományi diskurzus provinciális viszonyrendszerét, hanem néven is nevezi, erős kritikával is illeti azt, mindamelllett, hogy látványosan elkülönöződik tőle.

S most, szerző és könyve vitathatatlan erényeinek méltatása után következzen némi bírálat is. Miként azt fentebb megjegyeztem, a *Működés* strukturális felépítése okvetlenül egy sor kérdést vethet fel a mindenkori olvasóban. Félreértés ne essék, a kritikus korántsem Soltész Márton írásainak szakmai színvonalát kérdőjelezi meg. Az egy huszonéves, gyakorlatilag a pályája legelején járó irodalom- és kultúratudóshoz képest kiugróan magas – ugyanakkor a kötet „vegyesfelvágott” jellege olykor kissé mintha zavaró lenne, s az a benyomásunk támadhat, nem illeszkednek egymáshoz eléggé szervesen az irodalomelméleti- és történeti tanulmányok, kritikák, esszék, valamint a sokkal inkább alkalmi jellegű és a szerzői szubjektivitást nyíltabban felvállaló előadásszövegek s a rövid, főként helytörténeti jegyzetek. A személyes érintettség visszatérése az értelmezésekbe persze üdvözlendő megnyilvánulás, hiszen a mai magyar irodalom- és kultúratudományban a személyesség és a referencialitás számos rangos tudós szerint gyakorlatilag szitokszónak számít, ugyanakkor felmerülhet a kérdés, nem evez-e olykor a *Működés*, mint olyan, túlzottan személyes vizekre? Gondolok itt elsősorban arra, hogy a szerző bizonyos jegyzeteiben (például az *Enyém-tied: Emléksorok az óbudai Gelléri Andor Endre-szobor megmaradt talapzatára* című esszéjében) nem csupán véleményét, koncepcióját, hanem önéletrajzi háttérének részleteit és személyes motivációit is közli. Itt merül fel az egyik fő kérdés: van-e helye az *önéletrajziség*nek (legalábbis ilyen szinten) mint értelmezési horizontnak és kiindulópontnak a szellemtudományokban, az irodalom- és kultúratudományban, s

főleg: hogyan tudjuk ezt autentikusan megítélni a kimondva vagy kimondatlanul mindenképpen provinciális magyar humántudományi közegben? A kérdésre – itt és most – minden bizonnyal nincs egyértelmű és kimerítő válasz, legfeljebb valamiféle személyes vélemény körvonalazódhat, mely nyilvánvalóan erősen vitatható.

A kötet *szerkezetéről* megfogalmazott kritika, aggodalmaskodás és az ellentmondásos benyomások ellenére persze megemlítenő – s itt a jelen bekezdéseket megfogalmazó kritikus ingadozni látszik –, hogy a *Működés* strukturális felépítését illetően ugyancsak impozáns megoldás a keretes szerkezet. A könyv szövegeit két nagyobb lélegzetű tanulmány fogja közre, s stílusosan mindkettő egy-egy Vladimir Nabokov-értelmezés: *Nabokovtól – Nabokovig*, miként arról a tanulmányok alfejezetszerű főcímei is tanúskodnak. Az orosz író két kulcsregényének, az *Adának* és a *Lolitanak* egy-egy eredeti, ugyanakkor hangsúlyozottan *személyes és szövegközpontú* értelmezései ezek, melyek segítenek rávilágítani arra, mit is jelent Soltész Márton számára a nabokovi irodalomszemlélet, valamint ezen erősen erotikus tematikájú regények mennyire inspirálták irodalom- és kultúrkritikusi szemléletmódját mint egészet. *Tanulmány-vallomások*, mondhatnánk egy kis túlzással, s ez a tudományos elemző szövegekben is kódolt (olykor nem is annyira rejtett módon megjelenő) személyesség újra és újra felvetheti ugyanazt a kérdést, már-már a hermeneutikai kör szellemében: van-e mindennek helye a magyar irodalom- és kultúratudomány talaján? Mind a bíráló hangnemben megfogalmazódó, mind pedig a méltató kritika voltaképpen ugyanahhoz a kérdéskörhöz vezet. Felkészült-e a személyesség és a szintézisigény ilyen mérvű visszatérésére akár a jelen bekezdések e szemléletmód irányában hangsúlyozottan kritikusan és ellentmondásosan viszonyuló szerzője, akár az egész hazai irodalom- és kultúratudományi diskurzus?

Soltész erősen személyes indíttatású irodalom- és kultúratudomány-felfogásáról (*ars poeticájáról*, ahogyan az a kötet Kocsis Annamária által írt rövid fülszövegében is említésre kerül) írni tehát mindenképpen problematikus vállalkozás, hiszen a *Működés* olyan átfogó teljességre törekszik, amely talán egy tanulmány-, esszé- és kritika-, mondhatjuk így, *kultúraértelmezés-gyűjteménybe* nem is fér bele. Miként azt fentebb megjegyeztem, e nagyszabású vállalkozás helyenként akár széttartónak is tűnik, s többek között a helytörténeti tárgyú írások (197–240. oldal) kissé mintha szervesen jelennének meg a többségében irodalomtudományi, irodalomkritikai tematikájú írások között. S bár a jelen bekezdések szerzője afféle régi vágású „szakbarbárként” korántsem ért egyet a szerző olykor túlzottan is a szintézisre törekvő elképzeléseivel, a törekvés azonban – főleg a magyar irodalom- és kultúratudomány kissé provinciális talaján, ahol még mindig inkább a különböző tudományterületek elkülönülésén, semmint a köztük lévő interdisz-

ciplináris átfedéseken, határátlépési lehetőségeken van a hangsúly – mindenképpen tiszteletre méltó és üdvözlendő. A *Működés* című szellemtudományi szöveggyűjtemény talán még túl töredékesnek tűnik, ami e koncepciót illeti – később ugyanakkor, ha már Magyarországon is megérett rá a szakmai olvasóközönség nagy része (eljön-e ez az idő valamikor, vagy csupán reménykedhetünk, ismerve a kortárs magyar humántudományi viszonyokat? a kérdésre nyilván nincs egyértelmű válasz), talán a jelen sorok szerzője sem áll majd ennyire konzervatív módon a szellemtudományi diszciplínákat egymáshoz nem csupán közelíteni, hanem őket gyakorlatilag valamilyen módon *összeolvasztani* kívánó egységes kultúrakritikai törekvésekhez, mint amilyen körvonalazódni látszik – a maga felróható hibáival együtt – Soltész Márton *Működés* című grandiózus könyvében.

Szubjektív-objektív (mikro)filológiai regény Soltész Márton *Csalog Zsolt* című monográfiájáról

Soltész Márton *Csalog Zsolt*³ című monográfiája olyan irodalomtörténeti vállalkozás, amely mellett az olvasó aligha mehet el szó nélkül. A fiatal irodalomtörténész mintegy öt évet szánt arra, hogy a főként a rendszerváltozás előtt aktív ellenzéki értelmiségiként tevékenykedő, 1997-ben elhunyt, s mára talán kissé háttérbe szorult író, szociológus és néprajzkutató, Csalog Zsolt munkásságát – teljességre törekvően – feldolgozza, bemutassa és értékelje. A szerző mindennek fényében természetesen Csalog Zsoltról írta nemrégiben megvédett PhD-értékelését is, a megvédett disszertáció azonban terjedelmileg jóval kevesebb, mint a most, könyvformátumban is az olvasók elé tárt, mintegy ötszáz oldal terjedelmű, már-már monumentális monográfia. Ami igazán figyelemre méltóvá teszi Soltész könyvét, azon túl, hogy egy, a halála után idestova húsz évvel méltatlanul mellőzött író irodalmi köztudatba történő visszahozására és markáns rekanonizációjára tesz kísérletet, az a megközelítések, irodalomtörténeti nézőpontok sokasága, jó értelemben vett, tágas és gazdag eklekticizmusa. A monográfia ugyanis, mint látni fogjuk, mintegy rendhagyó módon egyszerre kíván biográfiai, műfajelméleti és filológiai-textológiai szakmunkaként működni, a különböző élet- és életműértelmezési szempontok, szempontrendszerek pedig nem kizárják vagy kioltják, hanem sokkal inkább produktív módon kiegészítik egymást.

A könyv részleteiben tehát a következőképpen épül fel: az előszót (5–10. oldal) követően, melyben az irodalomtörténész röviden leírja, miként dolgozta fel mintegy ötéves munkával Csalog Zsolt életművét és hagyatékát, valamint köszönetet

³ Hivatkozott kiadás: Hivatkozott kiadás: SOLTÉSZ Márton, *Csalog Zsolt*, Budapest, Argumentum Kiadó, 2015.

nyilvánít azon kollégáknak, akik ebben valamilyen módon a segítségére voltak, a Soltész Márton 2015-ben, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen *summa cum laude* minősítéssel megvédett doktori értekezésének téziseit olvashatjuk (10–15. oldal), mely disszertáció egyébként terjedelmileg nagyrészt a könyv szűk felét teszi ki, s legnagyobb részét a könyv teoretikus-poétikai fejezetével azonos.

Ezután következik a könyv római I-es számot viselő, *A regény körül* című nagy fejezete, mely további, ám korántsem apró részegységekre tagolódik. A nagyobb tematikus egység első kisebb fejezete a szokatlan módon angol címmel megjelölt (tudhatóan Csalog Zsolt tervezett és elfogadott, ám végül soha meg nem valósult amerikai publikációja ürügyén, de talán az irodalomtörténész azon intenciója okán is, hogy oly nagy elhivatottsággal és szeretettel elemzett szerzőjét világ-irodalmi rangra emelje?) tanulmány: *Zsolt Csalog – The Two Lives of a Hero. A Biographic and Bibliographic Essay* (19–156. oldal), mely igazából maga is egy nagyobb volumenű monográfiába zárt, kisebb önálló könyvnyi terjedelmű, a szerző életének minden apró részletére, mikrofilológiai pontossággal kiterjedő, mehökkentő alaposággal megírt életrajzi portrémonográfia. Nem túlzunk, ha azt állítjuk, Soltész Márton napra, percre pontosan ismeri Csalog Zsolt életét, az olvasmányos, gördülékeny stílusban megírt életrajzi fejezetet olvasva pedig nem csupán az amúgy szociográfusként, régészként és néprajzkutatóként is eredményesen tevékenykedő íróhoz, hanem az emberhez is közelebb kerülünk.

A mikrofilológiai és mikrobiográfiai pontosságú életrajz után következik az életmű vizsgálata, az az – ugyancsak önálló kismonográfia formájában is teljes mértékben életképes – nagyobb volumenű tanulmány, mely Soltész Márton doktori értekezésének is a gerincét alkotta, alkotja. *A BRG-től a regényig – Csalog Zsolt prózapoétikájának (műfaj)elméleti kérdései* című értekezés (157–255. oldal) elsősorban teoretikus nézőpontból közelít Csalog Zsolt szépprózai életművéhez, s a szerző sajátos, szociológiai-néprajzi kutatásokhoz, adatközlésekhez, interjúkhoz is használt, szalagos magnófelvételekből kiinduló, végül sajátos, eredeti és nehezen rekonstruálható, utólagos kompilációs-átírási-szerkesztési írói technikák révén szépirodalmi szöveggé összeálló műveit kísérli meg egy igen komplex műfajelméleti keretben elhelyezni. Soltész Márton egyúttal igen nagy precizitással rekonstruálja azt az egyébként nehezen rekonstruálható folyamatot is, miként lesz a magnóra rögzített (beszélt) szövegből több fázis közbeiktatásával írott s főként *irodalmi* szöveg. Bár az irodalomtörténész Soltész Csalog Zsolt minden megjelent, a széppróza kategóriájába sorolható kötetére kitér, fő értelmezési dokumentuma mégiscsak az író legismertebb műve, a *Parasztregény*, mely elméletileg nem más, mint a szerző egy idős paraszttasszonnyal, bizonyos (Mohácsi Bálintné) Eszter névvel készített életinterjú-elbeszélésének lejegyzése, gyakorlatilag azonban inkább kreatív módon lejegyzett, utólag tömörített, szerkesztett és szépírói

eszközökkel átírt, érvényes szépirodalmi mű, mely a hozott anyag mellett Csalog Zsolt, az író esztétikailag értékes alkotása. Csalog Zsolt maga egyébként életében *dokuportrénak* nevezte azt a műfajt és technikát, melynek jegyében szépirodalmi művei jó részét írta, Soltész Márton pedig kockázatos és ingoványos terepen jár akkor, amikor olvasóinak elkötelezett módon próbálja meg bebizonyítani, hogy az irodalom határterületein alkotó Csalog prózai munkássága, különös tekintettel a szerző fő művének tételezett *Parasztregényre* egyértelműen és minden kétséget kizáró módon magas esztétikai színvonalat képviselő szépirodalmi alkotások... A tanulmány hihetetlen mennyiségű teoretikus háttérapparátust – olykor talán már-már *túlteoretizált* módon – mozgósítva, a műfajelmélet legmodernebb értelmezői eszköztárát latba vetve vizsgálja meg a lehető legkörültekintőbben az író és az adatközlő, valamint a csalogi irodalmi szöveg(ek)ben megszólaló (el) beszélő(k) identitásának és egymáshoz való viszonyának meglehetősen komplex kérdéskörét, a végső szerző kilétét – a *dokuportré* ugyanis nem csupán egy adott beszélő szájából szóban elhangzott szöveg egyszerű lejegyzése, hanem annak kreatív, írói újragondolása is –, illetve a dialektusban való beszéd írott szövegben való ábrázolásának lehetőségét és / vagy lehetetlenségét. Az értekezés végül meglehetősen nagy meggyőző erővel, szinte minden kétséget kizáróan bizonyítja be a mindenkori olvasónak, hogy Csalog Zsolt munkássága nem csupán egyszerűen dokumentumirodalom, szociográfia, hanem igenis magasrendű szépirodalom, melynek megvan, meg kellene, hogy legyen a helye a kortárs magyar próza hierarchikus kánonjában...

A monográfia római II-es számot viselő nagyobb tematikus egysége *A szöveg közelében* című blokk, mely a teoretikus mélységű, a téma nemzetközi szakirodalmának értelmezői apparátusát a Csalog-életművön próbára tevő grandiózus műfajelméleti vizsgálat után a filológia és egyúttal ismét a biográfia nézőpontjából tekint az író munkásságára. Az egység négy, az előbbiekhöz képest sokkal kisebb volumenű tanulmányból áll össze. Soltész Márton *Az olti tutajút – Bevezetés a Gézám! című Csalog-elbeszélés olvasásába* (259–279. oldal) című munkájában az író egyik, a hagyatékból előkerült elbeszélését vizsgálja meg igen közelről, a legtöbb kritikusa által realista-dokumentarista írónak tartott Csalog Zsolt prózáját pedig megkísérli elhelyezni az 1970–80-as évek prózafordulatának kontextusában is. Ezután az irodalomtörténész teljes terjedelmében közli is az általa sajtó alá rendezett elbeszélést, hiszen az értelmezés, lévén szó ez esetben egy filológiai tanulmányról, csak ebben az esetben állja meg a helyét. A második, a „*Szelíd lázadás az érvényes norma ellen*” (283–305. oldal) című tanulmány nem más, mint filológiai kommentár Csalog Zsolt Lengyel Péter *Cseréptörés* című regényéről megfogalmazott, 1978-as, vitaindító kritikájához, melyből kirajzolódik Csalog viszonya barátja és írórtársa, Lengyel Péter munkásságához, valamint az is kiderül, hová helyezi el a

szerző önmagát a kor prózairodalmában. A tanulmányt ez esetben is szövegközlés követi, mégpedig a Csalog által írott vitaindító hagyatékából előkerült kéziratának Soltész Márton általi pontos, kommentárokkal ellátott sajtó alá rendezése. A harmadik tanulmány a *Bekezdések a Cs betűhöz – Csurka István levele Csalog Zsolt-hoz* (302–305. oldal) egy igen rövid, mégis találó írás, mely egy levél alapján Csurka István és Csalog Zsolt szellemi kapcsolatát taglalja, valamint kiemeli, mennyire fontos volt mindkét író számára az irodalom társadalmi elköteleződése. A blokk utolsó tanulmánya az *Egy „lelkiismerettel megvert írástudó” – avagy jegyzetek Tar Sándorról és a megrendülésről* (306–317. oldal) címet viseli, és látszólag elsődleges tárgyát nem annyira Csalog Zsolt, mint inkább kor- és író társa, a társadalmi témák iránt ugyancsak elkötelezett, a szociográfiát fontos, meghatározó műfajnak tartó és előszeretettel gyakorló Tar Sándor, a szöveg valójában a két író kapcsolatát és prózaművészetük rokon vonásait járja körül alaposan, megemlékezve Tar Sándor Csalog-nekrológiájáról, melyben a *dokuportré-szerző* Csalogot egyenesen műfajteremtő írónak nevezi...

A kötet római III-as számot viselő nagyobb tematikus egysége *A vita hevében* címet kapta, a benne foglalt két tanulmányban pedig az irodalomtörténész implicit módon Csalog Zsolt irodalomtörténeti jelentőségének megalapozására / kihangsúlyozására tesz kísérletet. A *Tilos felszabadítás* című írás (323–337. oldal), mely alcíme szerint *Előzetes és utólagos megjegyzések a Parasztregevény értelmezéséhez*, még egyszer körüljárja Csalog Zsolt prózáirói fő művét, bemutatva a mű elbeszéléstechnikáját, regénytémáit, szövegeit és elbeszélés-szerkezeti összetettségét, újból megalapozva azt az állítást, hogy a *Parasztregevény* nem csupán szociográfiai és / vagy néprajzi kutató-adatgyűjtő munka eredménye, hanem igenis önálló esztétikai értékkel bíró szépirodalmi mű, mégpedig *regény*. A második tanulmány, a *Levél Kenneth Cormier címére* (340–353. oldal) egy játékos, fiktív-kollegiális irodalomtörténeti episztola, mely a maga műfaji játékával együtt egyúttal véresen komoly teoretikus tanulmány is. Soltész Márton az amerikai irodalomtörténész *Writing the Tape-Recorded Life* című, a dokumentumirodalommal és az *oral history*-vel foglalkozó, ugyancsak műfajelméleti tematikájú írására reflektál elmélyült vitacikkében, kidomborítva, mennyire jól elhelyezhető, érthető, értelmezhető és értékelhető Csalog Zsolt szociográfusi-prózáirói munkássága a legújabb nemzetközi szakirodalom fényében, s mennyire eminens példája lehet a magyar szerző (élet)műve a dokumentumirodalomnak, a hangszalagra rögzített és a belőle átírt, lejegyzett, írott / nyomtatott szó *irodalommá* való transzformációjának, valamint mindezen belül valóság és írói képzelet, faktum és fikció sajátos, nehezen megfeyjethető, bonyolult viszonyrendszerének.

A kötet római IV-es számmal ellátott, *A könyvtárban* című záró tematikus egysége gigantikus filológiai segédanyag, ugyanis ennek első része, az *OSZK Kt. Fond*

445 (359–432. oldal) nem más, mint Csalog Zsolt hagyatékának Soltész Márton által összeállított és lezárt, végleges naplója, mely minden egyes dokumentumot katalogizál, amely az író hagyatékából fennmaradt, a második része pedig (433–479. oldal) egy olyan teljességre törekvő bibliográfia, mely mind Csalog Zsolt minden egyes saját primer, megjelent művének jegyzékét, mind pedig az író munkásságára vonatkozó, szekunder irodalmi tételek teljes listáját kívánja nyújtani a monográfia lezárásának pillanatában, 2015-ben...

Soltész Márton Csalog-monográfiája tehát kétségtelenül grandiózus irodalomtörténeti vállalkozás, mely ugyanakkor korántsem hagyományos értelemben vett monográfia. Miként azt a szerző maga is leírja könyve előszavában, műve inkább afféle *patchwork*, mely különböző időben keletkezett, különböző értelmezési technikákat alkalmazó és eltérő stílusregiszterekben megszólaló tanulmányok gyűjteménye. A könyv mégis szerves egész, mely a lehető legtöbb lehetséges nézőpontból igyekszik bemutatni, elemezni és értékelni egy író munkásságát, és talán kissé szemtelen és szokatlan módon az olvasóhoz közelebb hozni nem csupán az író műveit, de magát az író, Csalog Zsoltot – az embert is. Soltész Márton, az irodalomtörténész felvállalja önnön szubjektivizmusát, illetve Csalog Zsolt alakja és életműve iránti pozitív irányban való elfogultságát, e vállalt szubjektivizmus – s joggal vetődik fel a kérdés, lehet-e irodalomról egyáltalán a szubjektivitás kiiktatásával írni és beszélni? – azonban semmit nem von le a mű tudományosságából. A szerző ugyanis minden egyes állítását alaposan és részletesen alátámasztja, a biográfia, a teória és a filológia hármassága pedig egymást segítve, támogatva szervezi a különböző nézőpontokból kiinduló, különböző értekező műfaji sajátosságokat felsorakoztató tanulmányok együttesét egységes egésszé, teljességre törekvő monográfiává. Nem túlzás azt mondani, hogy Soltész Márton megkísérelt minden fellelhető információt egy könyvbe gyűjteni Csalog Zsolt prózaírói életrajzáról és életművéről, az eredmény pedig egy monumentális, akár kézikönyvként is használható, egyszerre biografikus, teoretikus és filológiai monográfia. A könyv remekül demonstrálja, hogy az egymást a kortárs magyar irodalomtudományi diskurzuson belül olykor kizárni látszó nézőpontrendszernek együttes alkalmazása mennyire nem leszűkíti vagy megszünteti, hanem tágítja az értelmezés lehetséges horizontjait.

E kivételes irodalomtörténeti vállalkozás tehát nem csupán rekanonizál egy halála után mára méltatlanul mellőzött szerzőt, a legapróbb részletességgel rekonstruálja az író életrajzát, vagy éppenséggel kereshető kutatási segédletet tár a jövő esetleges Csalog-értelmezői elé, de a maga jó értelemben vett, tág látókörű eklekticizmusával és szubjektivizmusával akár új távlatokat nyithat az irodalomtörténeti monográfia mint műfaj számára is...